

ريفراندۆم

چۆن وه له پيئاوي چيدا ؟

نوسيني د. بورهان أ. ياسين و د. سهردار عهزيز
٢٠١٧/٤/٤

ناوه پۆكي باس

٢	پيشهكي
٢	پاشخان
٤	ريفراندۆم چۆن وه له پيئاوي چيدا
١١	دهره نجام

پیشه کی

ئەم نوسینه خویندنه وەهیه کی هەمە لایەنە، بۆ رووداویکی سیاسی که ئیستا کۆمەلگە ی کوردستانی، باشوری کوردستانی سەرقالکردووە. ئەم خویندنه وەهیه له خەمی ئەو وەهیه که گشتپرسی ناتوانریت یاری پیوه بکریت، چونکه یاریکردن به خواست و خەونی نەتە وەهیه که وە، زیانی گەورە ی بۆ هەموان دەبیت. هەنوکه بیکردن و بچوکرده وە ی ريفراندۆم، گومان لەسەر جیدییه تی ئەم هەولە دروست دەکات.

ئیمە ئەزموونی زۆری گەلانی ترمان له بەر دەستدایه که چۆن ئەم ریگایه یان گرتۆته بەر. ئیمە به ئاگاین له جیاوازی و تاییه تمەندی جیگایه کی وە کوردستان و رۆژەهلاتی ناوهراست، بەلام له راستیدا ئەم جیاوازی و تاییه تمەندی و ئالۆزی و دەستتپوهردان و هەرەشە ی ئەوانی تر، وەهامان لیدەکات که زیاتر به ئاگایی و بەرپرسیاریتیه وە له م پرسه بنوارین.

ئەم نوسینه دەیه ویت جهخت لەسەر ئەو بکاته وە که شایسته ترین شیوازی پرۆسە ی ريفراندۆم گەرانده وە ی سەنگ و بەهیه بۆ ئیراده ی خەلک، بۆ دامودەزگا شەرعیه کان و نوینه رایه تی خەلک. کورد و خەلکی کوردستان شایسته ی ئەو هەن له ریزی گەلانی تری دونیادان، نوینه رایه تی خۆیان بکەن، له دونیادا ئاماده بن، له م پینا وە دا خەلکیکی زۆر گیانی به خشیوه و ئازاری بەرکە و توه، بۆیه بەرپرسیاریتیه کی گشتی و پر گرنگه.

پاشخان

له رۆژانی دوایدا پرسی ريفراندۆم له باسوخواس دەرچوو، به تاییهت بوه به بەشیک له بەرنامە ی کاری دو هیزی سیاسی (پارتی دیمۆکراتی کوردستان و یه کیتی نیشتمانی کوردستان). له هەمانکادا بیوا و پیری و بیتمانه یی و بایه خ پینه دانیک له ناو خەلکیدا هەستی پیدەکریت. مەترسیی ئیمە ئەو وەهیه که به م شیوه دەستبردنه ی ئەم دو هیزه، به تاییه تی پارتی دیمۆکراتی کوردستان، بۆ ئەم پرسه ستراتیژی و هەستیاره دەرکری بیته هۆی قولبونه وە ی ئەو هەمو کیشه و قهیرانه سیاسی و ئابوری و دیپلۆماسیانه ی که هەریمی کوردستانیان تەنیوه تەوه. ئیمە به ئاگاین که پارتی پێی باشه پرۆسە ی ريفراندۆم و سەربەخۆیی له ناوخۆی کوردستاندا نه یاری هەبیت، یان نه یاری بۆ دروست بکات، بۆ ئەو هە ی دوا جار خۆی ئەم دو پرسه به شیوازیکی ئاسانتر قۆرخبکات. که واته ئەم هەنگاوه له پینا و ريفراندۆمدانیه، بەلکو به ئامرازکردنی ريفراندۆمه بۆ هەندێ ئامانجی تر.

له مەش زیاتر دەرکری ئەم شیوازه له دەستبردن به پاشه کشه یه کیش بۆ پرسی سەربەخۆیی تەوا و بی. له کاتیکدا پرسی سەربەخۆیی پیویستی به مألکی کوردستانی ریکخرا و نەتە وەهیه کی یه کریز هیه، دەرکری به شیوازی دەستبردنی پارتی، ئیستا له

پالیسیا یه کیتی، بۆ پرسیکی ههستیاری وهک ریفاندۆم ببی به هۆی لهیه کتر ازانیکی زیاتر و قولتر له پانتایی و فهزای نه ته وه و نیشتماندا. ئەم شیوازه ی دهستبردنه زیاتر ئەو بۆچونه بهرجهسته دهکات که پارتی دیمۆکراتی کوردستان تا ئیستا سههرکه وتو بوه له به بارمه گرتنی پرسى سههربه خۆی. ئەم به بارمه گیرتنه ی پرۆژه ی سههربه خۆی دهکری له بهرده وامیدا زیان به خودی پرۆژه که و لیکه وته کانی پرۆژه که بگه یه نیت. ئەوه ی که ئەم پرۆ یه کیتی نیشتمانی کوردستان له پرسى ریفاندۆمدا دهکات ئەو حزبه به توندی و به شیوه یه کی مهترسیدار دهکاته وه به پاشکۆی پارتی، دواى ئەوه ی له ماوه یه کدا هیمای ئەوه ده رکه وتبون که ئیتر یه کیتی خه ریکه ده بیته وه به خاوه ن ئیراده ی سههربه خۆی خۆی. به و شیوه یه ی که یه کیتی چوه پال پارتی له پرسى ریفاندۆمدا وه به کردار قه بولی ئەو تیزه ی پارتی کرد که "ریفاندۆم پیش کارا کردنه وه ی په رله مان دیت"، به جدی ئەوه ی بهرجهسته کرد که پارتی تا راده یه ک له به بارمه گرتنی پرسى ریفاندۆم و سههربه خۆیدا سههرکه وتو بوه. ئەمه ش دهره نجام وه ها دهکات که دو پرسى ههستیاری و ستراتیژی له پرسى هه موانه وه خه ریکه به توندی ده بیته پرسى یه ک حزب.

له م وتاره ی بهرده ستدا هه ول ددهین وه لامی ئەو دوو پرسیاره بدهینه وه که له ناواخنی سههردیاری وتاره که ماندا هاتون. پیویسته ئەوه ش بلین که له نویسنی به شی زۆری ئەم نوسراوه ی بهرده ست سودمان له و کتیبه مان وه رگرتوه که ئیستا له ژیر چاپدایه به ناوی ده وله تی سههربه خۆی کوردستان: له ناوه وه بونیادنان، له دهره وه دانپیانان.

له سه ره تادا، وهک ئیشکالیه تیک له پرسى به یه که وه گریدانی میژوو و سیاسه ت و مامه له کردن به م دوو دیارده یه له نه فه سیکی قورخکارییه وه، گرنگه ئەوه جهخت بکه یه وه که هه ندی لایه نی سیاسى (به تایبه تی پارتی) هه ن، خوازیاری ئەوه ن وه ها مامه له له گه ل مه سه له ی ریفاندۆمدا بکه ن وهک ئەوه ی ریفاندۆم، وهک بیروکه و وهک ره وتیکی جه ماوه ری، هه یچ میژوییه کی نه بیته. به واتایه کی دیکه، وهک ئەوه ی به رزکردنه وه ی دروشمی ریفاندۆم و کردنی به ئامرازیک بۆ سههربه خۆی ته نها ته مه نی ۳-۴ سال بیت و بیروکه و ره وتی ریفاندۆم هه یچ پیشینه یه کی میژووی نه بیت.

هه لبه ته ئەم حاله ته ش دهربری که لتوریکی سیاسى نادیمۆکراتیانه یه، وه هه ره له سه ر بنه مای ئەم که لتوره سیاسیه ش ده خوازی میژوی پیشوتری ئەم بیروکه یه بسرپه ته وه بۆ ئەوه ی بۆ ئەو هه یزه ئاسانتر بی که خۆی بکات به خاوه نی پرۆژه ی ریفاندۆم و له م ریگایه شه وه ببی به خاوه نی پرۆژه ی ده وله تی سههربه خۆ. پارتی دیمۆکراتی کوردستان و مه سعود بارزانی ریک به و شیوازه هه لسوکه وت له گه ل مه سه له ی ریفاندۆمدا ده کهن. ئەمه جوړیکه له سرپه نه وه ی یاده وری و میژوو، بۆ ده ستپیکردنیکی نو، بۆ دروستکردنی پاله وانى تایبه ت، یان کردنی میژوو به مولکی تایبه تی لایه نیک و که سیک.

هەر لێره دا پێویسته ئهوه بڵێن که بێرۆکهی ریفراڤدۆم کۆنه له گۆرپانی سیاسی کوردستاندا و هەر له سه ره تای ۱۹۹۰ کانه وه وهک ئه له ته رناتیف بۆ خه باتی چه کداری باسی لێوه کراوه. زۆر به تایبه تیش ئه و بزواته ی ریفراڤدۆم که هەر زوو دوا ی که وتنی رژی می به عس سه ری هه لدا زۆر پر بایه خ و پر مانا بو و کۆمه لیک ده سکه وتی گه وره ی هه بوو. هەر نه بی یه کیک له ده سته که وته کانی ئه و بزاقی ریفراڤدۆمه ئه نجامدانی "ریفراڤدۆمی ناره سمی"¹ بو، که هاوته ریب له گه ل هه لبژاردنه کانی عێراق له ۲۰۰۵ دا به رپه وچه وو.

ریفراڤدۆم چۆن وه له پیتاوی چیدا

ریفراڤدۆم بریتیه له هه لبژاردنی راسته وخۆی وه لآمی پرسیا ریک له لایه ن خه لکانیکه وه له سه ر مه سه له یه کی دیاریکراو. به م پێیه پرۆسه ی ریفراڤدۆم بریتیه له ریگایه ک بۆ ئه وه ی بزانی ت خه لکیک چیا ن ده ویت، یا ن چ جۆره وه لآمیکیان هه یه بۆ پرسیا ریک. پرسیا ره که له سه ر ئه م بنه مایه پێویسته پرسیا ریک بیت که خه می گشتی بیت، هه تا هه موان له پوانگه ی خۆیا نه وه ئه و وه لآمه هه لبژێرن که به لایانه وه گونجا وه. به م شیوه یه هەر پرسیا ریک له ریگای ریفراڤدۆمه وه، که جۆری که له دیموکراتی راسته وخۆ، وه لآمی وه ربگیریته وه، ئه و مانای وایه وه لآمه که ی له لایه ن خه لکه وه شه رعیه تی پێه خشرا وه. هه روه ها پرۆسه که به ناوی خه لکه وه ئه نجام ده دریت. ئه نجامدانی ریفراڤدۆم به گشتی ئه وه پشترا ست ده کاته وه که خه لک سه روه ره، ناوه ندیکه بۆ تپیه راندنی، یا ن شه رعیه تپیدانی، پلانیک.

ریفراڤدۆم، به په یوه ندی له گه ل با به تی کیشه ی نه ته وه بی و یه کلا کردنه وه ی کیشه یه کی ئه وها، دیوی دیکه ی مافی چاره ی خۆنوسینه. به م واتایه ش، ریفراڤدۆم ئه و میکانیزمه یه که له ریگایه وه مافی چاره ی خۆنوسین به کردار پیاده ده کری، بۆ یه کلا کردنه وه ی خواستی گه لیک له مه ر دوا پۆژ و چاره نوسی.

به لآم ریفراڤدۆمی کوردستان جیا وازه، یا ن ده بیت جیا وازی ت. چۆن جیا وازه، یا ن بۆچی ده بی جیا وازی ت؟ به پرای ئیمه گه ر ریفراڤدۆم ته نها هه ولێک بیت بۆ زانی نی وه لآمی خه لک بۆ پرسیا ریک و له کوردستانیش ریفراڤدۆم بۆ زانی نی وه لآمی پرسی سه ربه خۆیی بیت، ئه و وه لآمی پرسیا ره که له ئیستا وه به گشتی دیاره.

له راستیدا، هەر وهک له سه ره وه ئاماژه ی پیدرا، سا لی ۲۰۰۵ خه لکی باشوری کوردستان به زۆرینه ی ره ها ده نگی بۆ سه ربه خۆیی دا. که واته ئه م پرسیا ره به هەر جۆریک بکری هەر له ئیستا وه، که م یا زۆر، وه لآمه که ی زانرا وه. ته نانه ت دوا ی ئه م هه مو

¹ بۆ یه که م جار چه مکی "ریفراڤدۆمی ناره سمی" له وتاریکی (بورهان یاسین) دا پێشنیا رکرا وه دواتر ئه م ریفراڤدۆمه "ناره سمیه" هاوته ریب له گه ل هه لبژاردنه کانی عێراق له ۲۰۰۵ دا ئه نجامدرا. بروهان یاسین، د بورهان "ره وتی ریفراڤدۆم له کوپه بۆ کوئ"، عێراقی دوا ی سه ددام و چاره نوسی باشوری کوردستان، لاپه ره ۴۱-۷۷.

بیزاری و ناره‌زاییه‌تیانه‌ی خه‌لکیش به تاییه‌تی له ۳-۴ سالی دوا‌ییدا، ده‌کری ئه‌مجاره‌یان ریژیه‌یکی که‌متریش به به‌راورد له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی ۲۰۰۵ ده‌نگ به سه‌ربه‌خویی بدن، ئه‌وه جگه له‌وه‌ی که دور نییه ئه‌سله‌ن ئه‌م ریفرا‌ندۆمه وه به‌و شیوازه‌ی که پارتی و بارزانی کاری له‌ته‌کدا ده‌که‌ن گۆمه‌لگه‌ی هه‌ریمی کوردستان دابه‌شی دو ئۆردوگای دژ به یه‌کیش نه‌کات!

ئیمه ئیستاش پیمان وایه ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست ته‌نها زانیی هه‌لو‌یستی خه‌لکی له باشوری کوردستان بیت له‌مه‌ر مه‌سه‌له‌ی سه‌ربه‌خویی، ئه‌وا ده‌کری‌ت لایه‌نه‌کان بگه‌رینه‌وه بۆ ده‌رئه‌نجامی ئه‌و ریفرا‌ندۆمه که له ۲۰۰۵ کرا که تیا‌یدا، زیاتر له ۹۸% خه‌لکی کوردستان ده‌نگی بۆ سه‌ربه‌خویی و جیا‌بونه‌وه‌ی باشوری کوردستان له عیراق دا.² له لایه‌کی تره‌وه له‌وه‌ده‌چیت که پارتی دیموکراتی کوردستان و بارزانی خوازیاری ئه‌وه‌بن که گه‌رانه‌وه نه‌کری بۆ ریفرا‌ندۆمه‌که‌ی ۲۰۰۵ وه له ریفرا‌ندۆمیکی نو‌ییدا، که خویان (واته پارتی و بارزانی) بانگه‌شه‌ی بۆ ده‌که‌ن و وه‌ک خاوه‌نی ده‌رده‌که‌ون، خه‌لک ده‌نگ بۆ سه‌ربه‌خویی بدات. ئه‌مه‌ش له‌به‌ر هۆیه‌کی زۆر ساده ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که ریفرا‌نده‌مه‌که‌ی ۲۰۰۵ هی بارزانی و پارتی نه‌بو به‌لکو هی هه‌مو خه‌لکی کوردستان بو. به مانایه‌کی تر، ئه‌گه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ی که پارتی ده‌یخوازی، ئه‌وا ریفرا‌ندۆم (دواتر سه‌ربه‌خو‌ییش) ئه‌گه‌ر به ته‌واوه‌تیش نه‌بیته مولکی پارتی و بارزانی، ئه‌وا بیگومان به توندی مۆری ئه‌و حزب و ئه‌و که‌سه ده‌که‌و‌یته سه‌ر ئه‌م دو پرسه. ئه‌مه‌ش ده‌رئه‌نجامی زۆری لیده‌که‌و‌یته‌وه، که بۆ هه‌نوکه‌ی سیاسه‌ت و سیاسه‌تکردن مه‌ترسیدارن و بۆ داها‌توش ئاسه‌واری مه‌ترسیدار به‌جیده‌هیلن. ده‌کری هه‌موان هه‌ر له هه‌نوکه‌دا بپرسن ئایا ده‌ستبردنی بارزانی و پارتی بۆ ریفرا‌ندۆم و سه‌ربه‌خویی به‌و شیوازه‌ی که خویان ده‌یکه‌ن هه‌ولیکی جدی نییه هه‌ر له هه‌نوکه‌دا بۆ قۆرخکردن و داگیرکردنی دوا‌پۆژ؟ ئه‌گه‌ر ئیمه هه‌ر لی‌رده‌دا وه‌لامی ئه‌م پرسیاره‌مان دابایه‌وه، ئه‌وا وه‌لامه‌که‌ی به به‌لی ده‌بوو!

²له راستیدا ئه‌و کاته پارتی و یه‌کیتی، ئه‌گه‌ر چی راسته‌وخۆ یا ناراسته‌وخۆ، ئه‌ندامان و لایه‌نگرانی خویان هاندا بۆ ده‌نگدان به سه‌ربه‌خویی به‌لام هه‌رگیز ریفرا‌ندۆم نه‌بوه سیاسه‌تی ره‌سمی ئه‌و حزبانه. نه‌ک هه‌ر ئه‌وه به‌لکو ئه‌م دو حزبه، راسته‌وخۆ یا ناراسته‌وخۆ، رۆلی شکستی‌په‌ینانیان به‌و بزاقه‌ی ریفرا‌ندۆم دا که دوا‌ی که‌وتنی دکتاتۆر سه‌ریه‌لدا. له باشترین حاله‌تیشدا ریفرا‌ندۆم له لایه‌ن یه‌کیتی و پارتیه‌وه خرایه خزمه‌ت پڕۆژه‌ی فیدرالییه‌وه. جیگای وه‌بیره‌یتانه‌وه‌یه که که له دیداریکا له‌گه‌ل مه‌سه‌ود بارزانی له‌گه‌ل چوار هاو‌ریی تریدا (بورهان یاسین) له سه‌ره‌تای مانگی ۱ی ۲۰۰۴دا، رو ده‌کاته بارزانی و پیتی ده‌لپت "کورد له ژیر لوتکه‌یه، پالیکی ماوه بۆ سه‌ر لوتکه، جه‌نابت و مام جه‌لال، پارتی و یه‌کیتی به‌رپرسن له‌و پاله بۆ سه‌ر لوتکه، باشترین ئامرازیش بۆ ئه‌و پاله بۆ سه‌ر لوتکه، ریفرا‌ندۆمه." پتو‌یسته، ته‌نانه‌ت گرنگیشه، که ئه‌وه وه‌بیر بخه‌ینه‌وه بارزانی له‌و کاته‌دا له‌سه‌ر ئه‌م قسه‌یه که ئاراسته‌ی کراوه هیچ کۆمیتتیکی نه‌بوه. دواتر بورهان یاسین له نامه‌یه‌کی کراوه‌دا که له ۲۰۱۳/۷/۶دا بۆ بارزانی نارده‌وه ئه‌و روداوه‌ی بیر ده‌خاته‌وه. مه‌به‌ستیش له گه‌رانه‌وه‌ی ئه‌م روداوانه ئه‌وه‌یه بلین که کاتیک ئه‌وانی تر باسی گرنگی ریفرا‌ندۆم و سه‌ربه‌خو‌ییان کردوه، ئه‌وا به لای پارتی و بارزانییه‌وه گرنگ نه‌بوه، به‌لام هه‌ر کاتیک ئه‌وان باسی ریفرا‌ندۆم و سه‌ربه‌خو‌ییان وه‌ک ئه‌وه‌یه پیش ئه‌وان که‌سی تر و هیچ هیزیکی سیاسی تر و هیچ ریکخوا‌ییکی تر باسی ئه‌م مه‌سه‌له‌یان نه‌کردی. بۆ هیچ‌کردن و په‌راویزخستن و به نادیده‌گرتنی ئه‌وانی تر و خه‌باتیان له هه‌نوکه‌ی سیاسه‌تدا پتو‌یستیت به‌وه‌یه که ئه‌م که‌س و هیز و ریکخوا‌وانه له میژودا بسرینه‌وه، هه‌مو ئه‌مه‌ش بۆ به ئاسانی ده‌ستگرتن به‌سه‌ر دوا‌پۆژدا.

به بۆچونی ئیتمه گه‌رانه‌وه بۆ ريفراندۆمه‌که‌ی ۲۰۰۵ ده‌کری و زۆر سود و لایه‌نی پۆزه‌تیفیشی هه‌یه. یه‌کیک له‌و سودانه‌وه‌یه که به‌ زیندوکردنه‌وه‌ی ده‌نگی زیاتر له‌ ۹۸% ی خه‌لکی کوردستان بۆ سه‌ربه‌خۆیی ته‌مه‌نی نیشانه‌ی پرسیار له‌سه‌ر ده‌وله‌تی عیراکی دوا‌ی سه‌ددام زۆر درێژتر ده‌کاته‌وه بۆ دواوه و نیشانه‌ی پرسیار له‌ بری دانانی له‌و کۆتاییه‌ی که ئیتمه‌ی تیداین (۲۰۱۷)، نیشانه‌ی پرسیاره‌که ده‌باته دواوه بۆ چوارگۆشه‌ی ژماره‌یه‌ک (واته رۆژانی ۲۰۰۳-۲۰۰۵). به‌م واته‌ش به‌ گه‌رانه‌وه بۆ راپرسیه‌که‌ی ۲۰۰۵ ده‌کری به‌ تاییه‌تی به‌ کۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وله‌تی بگوتری که کورد هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ رازی نه‌بوه ببیته‌وه به‌ به‌شیک له‌ عیراق، به‌لام به‌ هه‌ر حال، دژ به‌ خواستی خۆی، دیسانیش کرایه‌وه به‌ به‌شیک له‌و ده‌وله‌ته. به‌ مانایه‌کی دیکه‌ ئه‌و کاته خه‌لک (به‌ تاییه‌تی کۆمه‌لگه‌ی نیونه‌ته‌وه‌یی) ئه‌وه باشت‌ر ده‌زانی که خه‌لکی باشوری کوردستان هه‌ر زوو، له‌ سه‌ره‌تادا (واته له‌ ۲۰۰۵) نیشانه‌ی پرسیارى جددی خسته سه‌ر حیکمه‌ت و سه‌رکه‌وتویی پرۆژه‌ی ده‌وله‌تی عیراکی-یه‌کبوو، هه‌ر ئه‌و کاته‌ش کورد خواستی خۆی بۆ جیا‌بونه‌وه له‌و پرۆژه‌یه‌ ده‌ربری، به‌لام کۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وله‌تی گوئی له‌و ده‌نگه‌ نه‌گرت! له‌ لاییکی تره‌وه ده‌توانین هه‌ر لی‌ره‌شدا ئه‌وه بپرسین ئایا که کۆمه‌لگه‌ی نیونه‌ته‌وه‌یی گوئی له‌و ده‌نگی ۹۸% نه‌گرت، ئه‌ی سه‌رکردایه‌تی ئه‌و کاته‌ی کورد چی؟ ئه‌گه‌ر ئه‌و کاته سه‌رکردایه‌تی کورد گوئی له‌و ده‌نگه (واته ده‌نگی زیاتر ۹۸% ی خه‌لکی کوردستان) گرتبێ ئه‌ی چی له‌و ده‌نگه کرد، چۆن کاری له‌ته‌کدا کرد، که گویشی پێ نه‌دا، بۆ گوئی پێ نه‌دا؟

هۆیه‌کی تر، وه‌ک به‌هانه، بۆ گه‌رانه‌وه بۆ ريفراندۆمه‌که‌ی ۲۰۰۵ ئه‌وه‌یه که ئه‌و ريفراندۆمه‌ هی هه‌موو خه‌لکی کوردستان بو، کورد له‌ویدا یه‌ک ده‌نگ، یه‌ک هه‌لوێست و یه‌ک بریار بو؛ تیایدا بی‌لایه‌نه‌کان و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و لایه‌نگرانی هه‌موو حزبه‌کان ده‌نگیان بۆ سه‌ربه‌خۆیی دا، ئه‌گه‌رچی له‌ روی ره‌سمییه‌وه حزبه‌کان له‌گه‌ل سیستمی فیدرالی‌دا بون! به‌لام ئاشکرایه که ئه‌و ريفراندۆمه‌ی ئه‌م‌رۆ پارتی بانگه‌شه‌ی بۆ ده‌کات، نه‌ک هه‌ر یه‌ک ده‌نگ و یه‌ک هه‌لوێست و یه‌ک بریاربون پشت‌راست ناکاته‌وه، به‌لکو ریک پینچه‌وانه‌که‌ی، واته په‌رته‌وازه‌یی پشت‌راست ده‌کاته‌وه. جگه له‌مه، هه‌مو ئاماژه‌کان ئه‌وه‌مان پێ ده‌لین که بانگه‌شه‌ی پارتی بۆ ريفراندۆم له‌م‌رۆدا له‌ باشت‌ترین حاله‌تدا بۆ خو دزینه‌وه‌یه له‌ کۆمه‌لێک کیشه و قه‌یرانی که‌له‌که‌بو، که گرنگترین قه‌یرانی شه‌رعیه‌تی سیاسی و غیابی ده‌سه‌لاتی ده‌زگا شه‌رعییه‌کانه. ته‌نانه‌ت ده‌کری بلین به‌و شیوازه‌ی پارتی ده‌ست بۆ ريفراندۆم ده‌بات و له‌ رۆژانی دوايشدا یه‌کیتی پشتگیری له‌و شیوه‌ ده‌ست‌بردنه کرد، ئه‌وا لیکه‌وته‌یه‌کی راسته‌وخۆی ئه‌و شیوازه له‌ ده‌ست‌بردن به‌رجه‌سته‌کردنی ناشه‌رعیه‌ت ده‌بیت و قولبونه‌وه‌ی ئه‌و برینه‌یه له‌ جه‌سته‌ی نه‌ته‌وه‌دا که پینده‌گوتری "نالاندان به‌ده‌ست برینی ناشه‌رعیه‌ته‌وه".

جگه له وهش مهترسی ههیه که له دۆخیکی ئه وهادا دهستبردن بۆ ريفراندۆم به ئه نجامی پيچهوانه تهواو ببی، ئه گهر بیته و پارتی بهردهوام بیته لهو گوتارهی که دهخوای بلی ئیمه ريفراندۆم دهکهین، ئهوانی تریش "کهیفی خویانه"، واته ئایا ئهوانی تر له گهل ريفراندۆم دهبن یا نا. ئه وهتا مهسعود بارزانی زۆر راشکاوانه دهخوای وای پيشان بدات که خه می هه ره گه وره ی ئه و سه ره به خوییه و به لاشیه وه گرنگ نییه هیژ و لایه نه کانی دیکه له سه ر ئه و مه سه له یه له گهل ئه ودا کوکن یا نا، کاتیگ بارزانی ده لیت "به نیسه ت منه وه ئه وله ویه ت سه ره به خوییه کوردستانه ئه وه ی له گه لیدایه باشه، ئه وه ی هه لویستی تریشی هه بیته که یفی خویانه".³

به مانایه کی دیکه ئه مپۆ مه ترسی هه ره گه وره له سه ر ريفراندۆم ئه م گوتاره تاکلا یه ن و لوتبه رزیه یه، که پارتی نوینه رایه تی دهکات و روژانه له کار و کاردانه وه کاندایه به رجه سه ته ی دهکات؛ گوتاریک نه ک هه ر بی باکه له وه ی که ريفراندۆم بگری به شانازی هه موان یان نا، به لکو ریک کار بۆ ئه وه دهکات که ئه و شانازییه ته نها به خوی و بارزانی ببی، واته خویان خاوه نی ئه و شانازییه بن! یه کیتیش له باشترین حاله تدا ئامرازیکه له م ئاراسته مه ترسیدار و ناتهن دروسته دا.

ئیمه ريفراندۆمیکی تهن دروست و گشتگیر له روی پشتگیری سیاسیه وه وه ها ده بین که بریتیه له پرۆسه یه ک که کۆمه لیک ره هه ند له خو بگری که گرنگترینیان:

(1) له روی ناوخوییه وه ده بی ريفراندۆم ئه و ئامرازه بیته که هه مو خه لکی کوردستان تیکه لاو دهکات به پرۆسه ی به ره و سه ره به خوییه و به م مانایه ش بریاره که هی یه ک یا دوو حزبی سیاسی نه بیته؛ به لکو هی هه موان بیته. دهوله تیکی سه ره به خو که به ره می بریار و ئیراده ی هه موان بیته وه ها دهکات که هه مو خه لک ئاماده بیته بۆ ئه وه ی به رگری له دهوله ته که ی خوی بکات، چونکه به ئیرادی ئه و، ئه و دهوله ته دامه زراوه، وه ئه م دهوله ته ده ربیری ئیراده ی حزبی و سه رکرده یه ک نیه، به تاییه تی سه رکرده یه ک که هه مو شه رعیه تی یاسایی له بونی ده سه لاتیدا له 20 ئوگوستی 2015 وه به ته واوه تی له ده ستداوه؛

(2) پيشاندانی کۆمه لگه ی نیوده وله تی، به شیوه یه کی دیموکراسیانه، که خواستی زۆرینه ی زۆری خه لکی کوردستان چیه و چی ده ویت له مه سه له ی پیکه وه ژیان یان جودابونه وه له عیراق. چونکه ئه وه کۆمه لگه ی نیوده وله تیه که ده بیته بزانه که خه لکی کوردستان چی ده ویت و چۆنی ده ویت. به لام بۆ ئه وه ی کۆمه لگه ی نیوده وله تی ئه م خواسته ی خه لکی کوردستان به هیند وه ربگریته، ده بیته ئه م هه نگاوه له کۆمه لیک بنه ماوه سه رچاوه ی گرتبیته:

³<http://www.speemedia.com/dreja.aspx?hewal&jmare=36987&Jor=1> (8/9/2016)

یه کهم، شه‌رعیبونی داواکه بهو مانایه‌ی که پیویسته پرسپاری داریژراو بو ريفراندوم له لایه‌ن په‌رله‌مانه‌وه دهنگی له‌سه‌ر بدریت. خسته‌روی پرسپاره‌که له په‌رله‌مانه‌وه به دهنگی زورینه، پرسپاره‌که به‌بی هیچ گومانیک ده‌کاته پرسپاری نوینه‌رانی خه‌لک و هه‌ر زوش راوه‌یه‌تییک بهو داواکارییه ده‌به‌خشری که له روی ناوه‌وه و ده‌روهه گرنگه وهک به‌هانه‌یه‌کی سیاسی؛

دووه‌م، پیویسته کومیسوینیکی بالای هه‌لبژاردن هه‌بیته وه ئاماده بیته بو نه‌نجامدانی پرۆسه‌ی ريفراندوم؛

سه‌یه‌م، پیویسته هه‌ول‌بدریت که چاودیری بیانی بو چاودیریکردنی ريفراندومه‌که مسوگه‌ر بکریت، نه‌مه‌ش کاتیک ده‌بیته که دو خاله‌که‌ی سه‌روهه نه‌نجام درابیت؛

چوارهم، ده‌بیته رۆژنامه‌نوسانی بیانی، له هه‌مو کونجیکی دونیاوه، به‌یترین هه‌تا زورترین رومالی روداوه‌که بکریت له میدیاکانی جیهاندا. چونکه ساتیکی وه‌ها ته‌نها ساتی به‌ریوه‌چونی ريفراندوم نیه، به‌لکو ساتی گیرانه‌وه‌ی چیرۆکی کورده بو دونیا، چیرۆکییک که پیداوسته‌یه‌کی سه‌ره‌کیه بو هه‌نگاوی پاش ريفراندوم، که بریتیه له راگه‌یاندنی سه‌ره‌خویی و هه‌ول بو به‌ده‌سته‌یه‌نانی دانپیانان بو نه‌وه سه‌ره‌خویییه. به‌پیی نه‌م چیرۆکه‌ش پیویسته به‌ره‌می سه‌ره‌خویی، به‌ر له هه‌ر شتییک، جیاوازی بیته له ژیانی خه‌لکا بو باشتر، نه‌گه‌ر نا سه‌ره‌خویی بو چیه‌یه؟ که ده‌شلین "ژیانی باشتر" نه‌وا نابج نه‌وه ژیانه باشتره له ناوه‌رۆکی مادییانه‌ی چه‌مه‌که‌ده‌دا قه‌تیس بکریت، به‌لکو بگره لایه‌نه مه‌عنه‌وی و سیاسییه‌کانی نه‌وه ژیانه باشتره گرنگ‌ترین له لایه‌نی مادی: ئازادییه‌کان، فه‌زای گشتی وهک فه‌زای هه‌مان، شه‌رعه‌تی دیموکراسی، بالاده‌ستی یاسا، پاریزراوی که‌رامه‌تی مروقه‌کان (به هه‌مو مانا و ره‌ه‌نده‌کانییه‌وه) و زور ره‌گه‌زی تری گرنگ که گرنگ بو دوا‌رۆژی سه‌ره‌خویی. له‌به‌ر نه‌وه‌ش هه‌ر هه‌نوکه و هه‌ر ئیستا پیویسته نه‌م ره‌گه‌زانه‌ی ژیانی باشتر به‌شیکی گرنگ بن له خه‌می گشتی بو مه‌سه‌له‌ی ريفراندوم. ئاخ‌ر سه‌ره‌خویی بی ئازادی مروقه‌کان سه‌ره‌خویی نییه، به‌لکو شتیکی تره... نه‌زمونی ولاتانی عه‌ره‌بی و ناوچه پیمان نه‌لی که سالانیکی زور به به‌هانه‌ی پاراستنی سه‌ره‌خویی، ئازادییه‌کانی مروقه‌کان بنییکران، وه له پیناو ئاسایشی ده‌سه‌لاتداران ژیانی تاکه‌کان به‌رده‌وام له ژیر هه‌ره‌شه و ترس و توقاندندا بو...

پینجه‌م، دیاره کاتیک ئیمه‌ خومان بو دونیا به‌یان ده‌که‌ین، ده‌بیته نه‌وه‌نده هه‌ولمان دابیت مالی خومان یه‌کبخه‌ین که له کاتی رومالی بویه‌ری ريفراندومدا دونیا نه‌وه چیرۆکه بیستیت که سیستمی سیاسی ئیمه هیچ نه‌بیته "باشتره" له سیستمی سیاسی ده‌وربه‌رمان: نه‌گه‌ر نا جیا‌بونه‌وه لییان بو؟ ده‌بیته کورد ئاماده‌بیته بو پرسپاری میدیکارانی جیهانی و دیپلوماتکاران ئایا جیا‌بونه‌وه بو، نه‌گه‌ر بو باشتر و له پیناو باشتر نه‌بیته، نه‌ی بوچی؟

دیاره ئه وهی ئه مپۆ پارتی و له پالیئیشیدا یه کیتی (به ئیرادهی خۆی یا هه ر هۆییکی تر) کاری بۆ ئه کهن به م په له کردن و بازدا نه به سه ر قۆناغ و کیشه کاندا، هیما ی هه له به کۆمه لگه ی نیونه ته وهی ده دات. به م مانایه ش پپۆسته ئاماژه هه بیته که ئیمه ئاراسته ی سیاسیمان گۆرپوه له ئیستای خه راب بۆ داها تویه کی باشتر وه له م پینا وه شدا هه ر ئیستا و هه نوکه هه نگاوی به کردار ده هاویژین، له پپش هه موشیا نه وه کارا کردنه وه ی په رله مان. به م واتایه ش بۆ به ده سه تهینانی متمانه و برۆای ئه وانی تر (به میدیا کار و دیپلۆماتکارانه وه) به چیرۆکی ئیمه و مسۆگه رکردنی پشتگیریان ئه وا ده بی هه نگاویکی به رچا و و گرنگمان به ئاراسته ی باشترکردن و ته ندروستکردنی ده سه لاتی خۆمالی هاویشته بی و ئه وانی تر ئه و هه نگاوانه یان به چاوی خۆیان بینیبی و له رۆژی ریفرا ندۆمدا هه ست به ده رنجامه کانی بکه ن؛

شه شه م، کارا کردنه وه ی په رله مانی کوردستان، به گه رانه وه ی سه رۆکی په رله مان. سه رۆکی په رله مان له نا و په رله ماندا و له پپۆسه یه کی په رله مانیدا، که تیایدا په یره وه پپۆگرامی په رله مان پپوه ره، ئاماده بیته و هاوکار بیته بۆ چاره سه رکردنی ته واوی کیشه کان. (3) پپۆسته هیزه سیاسییه کانی کوردستان له سه ر دو شت یا دو پپۆژه ی ستراتییژی وه ک نه خشه ریگا ریکبکه ون:

یه کیکیان روو له ده ولته ی عیراق، که له سه ر بنه مای "پیدا چونه وه یه کی میژووی و گشتگیر و ستراتییژی" بیته له مه ر په یوه ندیی نیوان گه لی کوردستان و عیراقی عه ره بی، وه دوه میشیان پپۆژه یه کی گشتگیر بۆ چاره سه ریکی بنه ره تیا نه و گشتگیرانه بۆ کیشه کانی هه رییم. ئه وه تا له چه ند مانگی را بردودا هه ردو پیکهاته ی سوننه و شیعه ی عه ره بی عیراق، له دو نه خشه ریگای دورودریژ و جیاوازا، روئیای خۆیان بۆ عیراقی داها تو خسته رو، که به هه ردو کیشیان (جا به یه که وه یا هه ر یه که یان به جیا) مه به ستیا نه نه ک هه ر ریگا به کورد بگرن له به ده سه تهینانی ئه وه ی که هیشتان به ده ست نه ها توه، به لکو ریک (ئا شکرا یا شارا وه) مه به ستیا نه ئه وه شی لی سه نه نه وه که به ده سته ی هیئا وه!

نه بونی نه خشه ریگایه کی نیشتمانی کوردستانی که بتوانی ده نگی هه مو هه ریمی کوردستان بیته، کیماسی و نو قسانییکی مه تر سیداره. گرنکه ئه وه ش بلیین که کۆی ئه م دو پپۆژه یه باشترین و شایسته ترین شیوازی گوتار و ره فتاره روو له کۆمه لگه ی نیوده ولته ی: کۆمه لگه ی نیونه ته وه ی به جوانی کورد و ئه زمونه که ی ده بین، ئه گه ر چی هه ندیک له سه رکرده کورده کان وه ها هه لسو که وت ده که ن وه ک ئه وه ی هه لسو که وته کانیا ن نه بییری و هه لسه نگاندنی بۆ نه کرئ. له لاییکی تره وه بیده نگی، یا له باشترین حاله تدا که مه ده نگی ئه وان (واته کۆمه لگه ی نیونه ته وه ی) له مه ر عه یب و نو قسانییه کانی سیستمی سیاسی هه رییم، له به ر ئه وه نییه که ئه و نو قسانیا نه نین یا نایانین، به لکو له به ر خاتری

شەپكە كە كورد بۆيان دەكات. باجى ئەو بېدەنگىيە يا كەمدەنگىيە كۆمەلگەى نۆودەولەتبيش ھەر كورد خۆى دەيدات، بەوھى كە لەبەر خاترىى سەرخستنى شەپ دژى داعش دەبى خەلكى كوردستان بە كۆلۆى و عەيب و كيشەكانى سىستىمى سىياسى لە ھەرىمى كوردستان، لە ھەموشى گرنگتر لەكەداربونى شەرعىت، رازىبن.

ئىمە وھە دەبىنن كە پروسەى رىفراندۆم دەبى بە شىوھىەكى شایستەتر، لەوھى كە ئەمرۆ پارتى و يەكئىتى دەيكەن، كارى لەتەكدا بكرىت، ئەگەر مەبەستە رىفراندۆم بىتە ئامرازىك بەرەو دەولەتئىكى سەربەخۆ، دەولەتئىك كە لە ھەموانەوھە بىت و بۆ ھەموان بىت، ھەموان شانازى پىوھە بكەن، نەك دەولەتئىكى بە مولكراوى حزبئىك، خىزانئىك يا تاكە كەسئىك. بەم ماناىەش پىوئىستە رىككەوتن بكرى لەسەر ئەوھى كە:

أ) پرسى رىفراندۆم بىرىتە ناو پەرلەمان و لەویدا ئەم پرسە كارى لەتەكدا بكرىت. لە رىگای دەركردنى ياساىەكى تايبەت بە رىفراندۆم، كە تىايدا بۆ نمونە ئەوھە يەكلا بكرىتەوھە كە ئاىا رىفراندۆم (بە گشتى ھەر رىفراندۆمئىك كە لە كوردستان دەكرى) "راوئىژكارىيە" واتە تەنھا ھىزى راوئىژى ھەيە و بەس، واتە دوا برىار دەبىتە ھى پەرلەمان، يا ئەوھەتا رىفراندۆم "برىارىى و مولەزىمە،" واتە دەرھاوئىشتەى رىفراندۆم يەكسەر دەبىتە برىار و پەرلەمان ناتوانئى رىگرى لەو دەرەنجامە بكات... ئەمە و زۆر پرسى ترى ياساىى وەك ئەوھى ئاىا ئىمە چ جۆرە رىفراندۆمئىك دەكەين: رىفراندۆمى رەسمى لە روى نۆونەتەوھىيەوھە (واتە بە ئامادەى كۆمەلگەى نۆونەتەوھىى، بە تايبەتى نەتەوھە يەكگرتوھەكان، بۆ سەرپەرشتىكردنى پروسەكە)، يا رىفراندۆمى نارەسمى (وەك ئەوھى لە ۲۰۰۵ لە ھەرىمى كوردستان كرا)؛

ب) پىوئىستە لە ماوھىەكى دىارىكراودا، كۆمىسىۆنى بالائى ھەلئىژاردنەكان (ھەلئەتە ھى كوردستان) بە تەواوھتى ئامادەبىت بۆ سەرپەرشتىكردنى ھەر ھەلئىژاردن و رىفراندۆمئىك؛ ج) پىوئىستە پرسى چارەنوسى ناوچە دابرىنراوھەكان، پىش پرسى رىفراندۆم لە پەرلەماندا يەكلا بكرىتەوھە، ئەگەر نا ھەر نەبى بەرەو روى ئەو پرسە گرنگ و پىر كيشەيە دەبىنەوھە كە ئاىا چۆن دەكرى ئەو ناوچانە بىبەش بكرىن لە مافى بەشدارى لە رىفراندۆمئىكى چارەنوسسازدا بۆ ھەرىم، كە دەربارەى سەربەخۆىيە؟ وھە ئاىا ئەگەر، بە پىچەوانەوھە، ئەو ناوچانە بەشدارى بكەن، بەر لەوھى لە روى ياساىيەوھە گەرابنەوھە سەر ھەرىم، چى دەبىت و چى رودەدات؟ پرسىارى ھەرە گرنگىش لەو بارەيەوھە ئەوھىە ئاىا ئەم شىوازە لە رىفراندۆم (واتە رىفراندۆم بەبى ناوچە دابرىنراوھەكان، يا بەو ناوچانەوھە بەر لە چارسەركردنى كيشەيان) پىر نابىت لە كيشەى جددى، يەكئىكىش لەوانە راددەى رەواىەتى يا نارەواىەتى ئەو رىفراندۆمەى كە بۆ سەربەخۆىى تەواوى باشورى كوردستان دەكرىت، بە ناوچە دابراوھەكانىشەوھە. ھەلئەتە ئەم مەسەلەيە لە روى قەبولكردن يا رەفزكردنى دەرھاوئىشتەى رىفراندۆم لە روى نۆونەتەوھىيەكەيەوھە زۆر گرنگە؛

د) له سهر بنچينه و پرهنسيبي نه وهی که پرسى ريفرانډوم و سهر به خوږی، به بى جياوازی، پرسى هه مو هیزه سياسييه کان، پيڅهاته کان، تويزه جياجياکان، کومه لگه ی مهدهنى و هه مو تاکه کانه، نه ووا پيوسته ژوریکى سياسى-ياساى (وهک پيشنيار، به ناوى نه نجومه نى بالای پرسه نيشتمانى و ستراتيحيه کان) بو پرسى سهر به خوږی و ريفرانډوم پيڅه نيدرئ و نوينه رانى سياسى له ئاستى هه ره بهرز و نوينه رى فراکسيونه کان (باشتریش وایه سه روک فراکسيونه کان) تيايدا به شداربن. نه م ژوره کار له گه ل هه مو ره هه نده کانى ريفرانډوم و سهر به خوږی بکات، وهک ره هه ندى عيراقى و ئيقلیمی، په يوه ندييه ديپلوماسييه کان، په يوه ندييه گشتى و جه ماوه ريبه کان و راگه ياندى و راي گشتى. به م پييه ش هيج هيز و لايه نيک له م پرسه دا نابى به بى هيز و لايه نه کانى دیکه هيج هه نگوئیکى تاکلايه نه له مه سه له ی ريفرانډوم و سهر به خوږی بھاويزيت و راگه ياندى نه وها بدات که کاریگه رى بخاته سهر کارى نه نجومه نى بالای پرسه ستراتيحيه کان. شتيکى باش و پيوستيشه پيڅه اته کانش له ژوریکى نه وها دا نوينه رايه تبيان هه بيت.

دهره نجام

له م نوسراوه دا هه ولماندا وه لامي دو پرسى رى له يه کدانه براو له مه ر ريفرانډوم بدهينه وه. سه ره تا گه يشتوينه ته نه و دهرنجامه ی که بيميزوو کړدى بيروکه و ره وتى ريفرانډوم و له هه نوکه دا و وه ها وينا کړدى وهک نه وهی که هيزیکى سياسى خاوه نى نه م بيروکه يه بيت، کيشه يه کى جدييه. نه وه جگه له وهی که ميزو له نه وانى تر ده سه نيته وه، ريگاش ده گري له وهی که، بو نمونه، بو چاره سه ر کړدى کيشه کانى ريفرانډوم له نه م پرودا، ده ست ببرى بو بژارده ی گه رانه وه بو ريفرانډومه ناره سميه که ی ۲۰۰۵ که تيايدا زياتر له ۹۸% خه لکى کوردستان ده نگى به سهر به خوږی باشورى کوردستان دا، له جياتى نه وهی که ريفرانډوميکى نوئ بکړئ.

له پرسى ريفرانډوم له پيناو چيدا، هه ولماندا وه که مه ترسى نه وه ببينين و جه ختى لى بکه ينه وه که ريفرانډوم له برى نه وهی وهک نامرازیک کارى له ته کدا بکريت که مه به ست له به کار بردنى بو ده وله تى سهر به خوږی هه موان بيت، بوته نامراز له ده ستى هيزیکى سياسى که مه به ست له به کار بردنى بو کومه ليک شتى تره که ده کړئ له به جيگه ياندى، به م شيوه ی که نه و هيزه ده خوازئ، ته واوى خه ون و پروژه ی سهر به خوږی بخاته مه ترسى جدييه وه و ته واوى پروژه که به لاريدا ببات به ره و هه لديرى کى زور مه ترسيدا و ته نانه ت له باريشى ببات.

له وه لامي پرسى رى چون، واته ريفرانډوم به چ شيواز و ته رتبيک، ئيمه براوامان وایه که روښتن به ره و ريفرانډوم له ويستگه ی گه رانه وه بو شه رعيه ت ده ست

پي دهکات، گه پانه وهيهک که وهها دهکات ريفراندومه که هي همومان بي، شانازيي نه جامداني به همومان بيري و نهو دهوله ته سه ربه خوياهشي لهو جوړه ريفراندومه ي همومان دهکه ويته وه، بي به دهوله تي همومان، دهوله تي نازادي همومان، نهو نازاديه ي که ناوه روه که هره ته ندروسته که ي سه ربه خويي پيک دهيني. لهم حاله ته شدا، ريفراندوم و سه ربه خويي شه رعيه تيکي تريش وه رده گريت، که نهو يش شه رعيه تي جياواز بونه له نه زموني دهوله ته شکستخواردو و ناديموکراته کاني دهوروبه ر. له هه مان کاتدا سه ربه خويي بي نازادي همومان، ماناي دوباره کردنه ي نه زموني تاريک و شکستخواردوي ولاتاني عه ربه ي و دهوروبه ر ده گه ييني، نه زمونيک که تيايدا به رده وام، به به هانه ي پاراستني سه ربه خويي نه ته وه و نيشتمان، نازاديه کاني تاکه کان بنپي کراون و ناسايشي دهسه لاتدريش له ريگاي ترس و تو قاندين و ناسايشي تاکه کانه وه زامن کراوه.

تکايه بو خويندنه وه ي نه م بابه ته به شيوازي پي دي ئيف کليک له سه ر نه م په يوه ندييه بکه:

<http://burhanyassin.com/Rifrandom%206.pdf>